

חרב צבי שכטר
ראש ישיבה וראש כולל ע"ש מרדכי ועדינה כ"ץ

בענין שמות החדשים

הרמב"ם ייסד (בפירושו למשניות פ' חלק) בין י"ג עיקרי אמונה, שהתורה לא תהא מוחלפת, ובפשוטו נראה שמקורו מדרשת הגמרא (ריש מס' מגילה) אלה המצוות וגו', שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וכן כתב אף בחיבורו (פ"א ממלכים ה"ג) שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים, ואין מוסיפים עליהן ולא גורעין מהן. וטעם דבר זה מבואר היטב בס' התניא, שהתורה היא חכמתו של הקב"ה, והוא וחכמתו אחד, וכדברי הרמב"ן בהקדמתו לביאורו על התורה, שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, וכמש"כ הנצי"ב, שלפיכך דרשו רז"ל לדין ברכת התורה לפניו מקרא דכי שם ד' אקרא הבו גודל לאלקינו, דלימוד התורה היא בחינה של קריאת שם ד', וכביאורו של החפץ חיים בדברי המדרש שהביא רש"י (פ' משפטים) עה"פ כאשר יאמר המשל הקדמוני, שהוא התורה, אשר הוא משלו של הקב"ה, שהוא קדמונו של עולם], וענין השינוי שבעולם רק שייך לחול לגבי הנבראים ולא לגבי הבורא ית"ש, וכדברי הנביא - אני ד' לא שנית, ומה"ט הוא דקיי"ל דלא שייך שישתנו שום אחד מדיני התורה.

ולעת"ל יוסיפו עוד ג' ערי מקלט (עיין פ"ח מרוצח ה"ד) והוא השינוי היחידי שיתחדש בהלכה, וכמבואר להדיא דבר זה בתורת משה רבינו. ובימי עזרא, ששינו את כתב ספרי התורה מכתב עברי לכתב אשורית, עריטב"א (ריש מגילה) שאין בזה בעיא מכתב הך גזה"כ דאלה המצוות, דאף חידוש זה ג"כ כלול הי' בתורת משה רבינו, דכתיב וכתב לו את משנה התורה הזאת, וקבלו רז"ל בהבנת הלשון משנה, שמקורו מלשון שינוי, שכתב התורה שבימי משה רבינו הי' כתב שעתידי להשתנות, עגמ' סנהדרין (כב.).

אך מה שקשה על יסוד הרמב"ם הוא ממה שהביא הרמב"ן (בפי' עה"ת לפ' בא עה"פ החדש הזה לכם) מהירושלמי, דשמות החדשים העלו עמהם מבבל. הרי להדיא שאחד מדיני התורה (שלא יהיו שמות לחדשים, אלא שיהיו נמנים במנין לחדש הגאולה) השתנה בימי עזרא, וכבר הקשה כן בס' העיקרים. ובפשוטו הי' מקום לומר שענין השמות שהוסיפו

לחדשים איננו נוגע להלכה כלל וכלל, אלא שרק הנהיגו כן בכדי לקבוע אל תוך הלוח זכר לגאולת גלות בבל (וכדברי הרמב"ן הנ"ל), אך עדיין קיימת ההלכה הקדומה, דלכל עניני הלוח, אין ענין שמות החדשים נוגע לשום דבר, והכל תלוי (כדמעיקרא) במספר החדשים. אכן נראה, שדבר זה לא ניתן להאמר, דאיתא בגמ' מגילה (ו:) דלחד מ"ד מוטב לקיים מצוות היום דפורים בי"ד לאדר הראשון, דאין מעבירין על המצוות. והמתבאר להדיא מדברי הגמ' הוא, א', דפורים זמנו בי"ד באדר, ולא בי"ד לחדש הי"ב; וב', שגם אדר הראשון וגם אדר השני - דין אדר להם, ומה שנחלקו התנאים בנדירים (סג.) הוא רק בנוגע ללשון בני אדם, אבל לעניני הלכה, שניהם דין אדר להם; וג', שלפיכך, גם י"ד לאדר הא' וגם י"ד לאדר השני דין פורים לו, וכמו שאמרו שם לעיל בגמ' (ה:) לאסור את של זה בזה, שיש איסור הספד ותענית גם בי"ד באדר וגם בט"ו באדר, גם לבני העיירות וגם לבני הכרכים, שדין פורים יש גם לשני הימים (וכן ביאר בזה רבנו הגריד"ס ז"ל), ולדעת קצת פוסקים מן הנכון לומר על הנסים גם בתפילה וגם בברהמ"ז בשני הימים (עיין מזה בנמוקי או"ח לבעל המנח"א), אלא דלענין קיום מצוות היום (כמקרא מגילה וסעודה ומשלוח מנות וכו') הוא דמחלקינן בין בני הכרכים לבין בני העיירות, וכמו שיש ז' ימי הפסח, אלא שא"א לקיים מצות מצה אלא בלילה הראשון, וכמו"כ יש ז' ימי חג הסוכות, וא"א לקיים מצות לולב דאורייתא (ולקחתם לכם ביום הראשון וכו') אלא ביום הראשון, וה"נ מתבאר מדברי הגמ' הנ"ל, דבשנה מעוברת יש ד' ימי פורים, ובכולם יש אי' הספד ותענית (ובכולם יש להזכיר על הנסים, לדעת המנח"א הנ"ל), אלא דלענין קיום מצוות היום (דמקרא מגילה וסעודה וכו') הוא דנחלקו התנאים, אם מן הנכון להעדיף למסמך גאולה לגאולה, או לקיימן להמצוות ביום הפורים שהגיע לידו תחילה (דהיינו באדר ראשון), מטעם אין מעבירין על המצוות, וכהיא דמנחות (סד:) דאין מביאין את העומר אלא מיהודה, דאין מעבירין על המצוות, דמן הנכון לקיים את המצוה בהחפצא של מצוה שפוגע בו תחילה, וכאן ג"כ, שני הימים (גם י"ד לאדר הראשון וגם י"ד לאדר השני) דין פורים להם, וכאמור. ועכ"פ נתבאר להדיא, דהחידוש שחדשו בימי עזרא לקרוא לחדשים בשמות, יש לו השלכה לדינא, והדק"ל, דהלא לפי יסודו של הרמב"ם, זאת התורה לא תהא מוחלפת.

וביישוב הענין י"ל בב' אופנים: א', י"ל דרק בנוגע לדינים דרכנן שתיקנו מכאן ולהבא (כחנוכה ופורים) הוא דאזלינן בתר הקביעות דשמות החדשים, אבל בנוגע לכל הדינים דאורייתא, לא השתנה שום דבר מהלוח

מכפי שהי' מקדמת דנא, שפסח עדיין חל בט"ו לחדש הא', וסוכות בט"ו לחדש הז', ולא שנשתנה הענין לומר שמעתה חל היו"ט של פסח בט"ו לניסן, וסוכות בט"ו תשרי. וב', א"נ י"ל דכמו שאין בקביעות ג' ערי מקלט הנוספים משום חידוש דבר, וכן בשינוי כתב הס"ת, דכל זה כלול הי' נבואת משה רבנו, וכנ"ל, אף ה"נ י"ל לענין שינוי ענין החדשים ממספרים לשמות, דאף זה כלול הי' בנבואת משה רבנו, לקבוע גם בעתיד אל תוך הלוח איזה זכר לגאולה מגלות בבל, כמו שקבעו מתחילה אל תוך הלוח את הזכר לגאולת מצרים, ערמב"ן הנ"ל.

ונ"מ רבתי בין ב' המהלכים האלו לדין גדלות, דבימי משה רבנו הי' נראה פשוט, שאם נולד תינוק בז' באדר בשנה פשוטה, ונעשה לבר מצוה בשנה מעוברת, שבודאי יהי' לגדול בז' לאדר הראשון ולא בז' לאדר השני, דבכלל לא הי' שמות לחדשים אלא מספרים, והרי התינוק נולד ביום ז' לחודש הי"ב, ובודאי נעשה לגדול ביום הז' לחודש הי"ב - לאחר י"ג שנים. וכן להיפך בתינוק שנולד בשנה מעוברת ביום ז' לאדר השני, ונעשה לבר מצוה בשנה פשוטה, שלא יהי' לגדול עד יום ר"ח ניסן, שהרי בימי משה רבנו לא היו בכלל שמות לחדשים אלא מספרים בלבד, והרי זה הילד נולד בז' לחדש הי"ג, ובשנה הי"ג לחייו שאין בו חדש י"ג בכלל, א"א לומר שיהי' לבר מצוה בחודש הי"ב, דענין י"ג שנים ויום א' גדרו, (עי' ספר בני יששכר שכתב כן בתורת רמז להדין שאור לי"ד בודקים את החמץ וכו') שבתחילת שנת הי"ד חלה הגדלות, ובנדון זה א"א לנו לומר שכבר נשלמו כל הי"ג שנים ושהתחילה כבר השנה הי"ד עד שיגיע יום ר"ח ניסן.

ומעתה, אם נאמר כהצד הראשון הנ"ל, שלענין כל הדינים דאורייתא לא השתנה שום דבר מימות משה רבנו ועד עתה, א"כ יהיו הדינים לענין הגדלות כפי מה שהזכרנו. [וכן דעת הר"ש הלוי (הו"ד בפר"ח לסי' נ"ה), דאף בזה"ז, זה שנולד באדר בשנה פשוטה נעשה לבר מצוה באדר הראשון בשנה מעוברת]. אכן עי' בהגר"א לאו"ח (ס' תקס"ח ס"ז), דלפי מסקנת דברי הרמ"א שמה, במי שמת בחודש אדר בשנה פשוטה, שמן הנכון - מדינא - לשמור על היאה"צ שלו בשנה מעוברת גם באדר הראשון וגם באדר השני, דמדברי הגמ' מגילה (הנ"ל) מתבאר שגם אדר הראשון וגם אדר השני דינם כאדר, עפ"י דין, כלומר, והיאה"צ הוא בחודש אדר - מדינא. הרי דס"ל להגר"א שתים, אחת, דענין היאה"צ איננו סתם ענין של מנהג התלוי בדעת בנ"א (וככל שאר עניני נדרים), אלא מסתמא ס"ל כדברי הס' חו"ב למשמרת שלו' (להל' אבלות ערך יאה"צ

ס"ק ט"ו) שענין התענית ביום היאה"צ הוא שצריכים לחוש אולי יום היאה"צ הוא יום הדין בעד כל בני המשפחה, או לכה"פ יום הדין בעד זה הנפטר, ולפיכך צריכים אנו לברר ולקבוע - עפ"י הלכה - איזה יום הוא יום הדין באמת; וב', דאף לגבי דינים דאורייתא ג"כ נשתנה ענין החדשים מהיותם נמנים במספרים, להיותם נקראים בשמות, ולכך, אף לגבי דינו של הבי"ד של מעלה נמי קיי"ל דשני חדשי האדר דינם כאדר. ולפי"ז בתינוק שנולד בשנה פשוטה בז' באדר, ונעשה בר מצוה בשנה מעוברת, מצד אחד י"ל דאדר ראשון דינו כאדר, ושםמילא ז' אדר ראשון הוא תחילת השנה הי"ד, ומצד השני י"ל דאדר השני דינו כאדר, וז' אדר השני הוא הנחשב לתחילת השנה הי"ד, דשני חדשי אדר שם אדר עליהם עפ"י הלכה, וכמו שנתבאר מהך גמ' דמגילה הנ"ל, והרי א"כ יש לפנינו תרד"ס, ובהלכה קיי"ל דכל היכא דאיכא תרד"ס דיינין ל"י כספק, ואזלינן לחומרא לשני הצדדים, וכדברי הריטב"א ליומא (מז:): בביה"ש ובבין הבינים, וכהסבר רבנו בשיטת הרמב"ם בשרגא דליבני (עמש"כ בזה במסורה, חוברת ז', עמ' מ"ד), וה"נ י"ל, דלחומרא - לענין להתחייב במצוות, יש לו להילד להניח תפילין כבר מז' אדר הראשון, אך לקולא - לענין להצטרף למנין, יש לומר שאין לצרפו עד לז' אדר השני.

ולפי מהלך זה יש קצת מקום לומר שאפילו בנולד בשנה מעוברת בז' לאדר הראשון, וגם נעשה בר מצוה בשנה מעוברת, ג"כ י"ל שיהי' ספק אם התחלת שנת הי"ד שלו היא בז' באדר ראשון או בז' באדר השני, ועיין מזה במג"א לסי' נ"ה סק"י, חי' רעק"א שמה, ובתשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ז'). ויש לפלפל בזה.

ובקטן המתחיל להניח תפילין קודם הבר מצוה שלו יש בדבר כמה מנהגים, ומנהג נפוץ הוא להניח תפילין כחודש לפני הבר מצוה (עיין בדברי הפוסקים בסוס"י ל"ז). ויש מקום לומר דה"ט דהך מנהגא, דבתינוק הנולד בז' לחודש אדר בשנה פשוטה, ונעשה לבר מצוה בשנה מעוברת, הלא קיי"ל בשו"ע (ס' נ"ה) שאין לצרפו למנין עד ז' לאדר השני, אך לחומרא יש לנו לומר שמן הנכון שיתחיל להניח תפילין בז' לאדר הראשון, וכנ"ל. וממילא י"ל שאטו תינוק זה הנהיגו בכל הקטנים שיתחילו להניח תפילין כחודש מקודם (כן הציע כב' יקירי הר"ר מרדכי וויליג שליט"א). אכן עיין תשו' בית שלמה (הו"ד בס' אורחות חיים סי' ל"ז), שמאד התנגד לחומרא זו.